

ادام بولو دىك ايلاسى

بله حالق باسپاسى

الەمدىك وركەنىيەت بىلىمدەرى جونىندەگى جەلىلەس كىتاپتار

ادام بولۇدىڭ «ايلاسى»

كوشەرباي قىرعىزباي ۇلى
گۈلجاز اسلىقان قىزى
«لاززات ورازقان قىزى
زانۇرەش قۇسىمان قىزى
«مادىنا قىنايات قىزى
مەرتاي تۇرسىنبەك ۇلى

بىلە خالىق باسپاسى

图书在版编目 (C I P) 数据

做人要有“心机”/吕叔春著. — 奎屯: 伊犁人民出版社,
2006.2

ISBN 7-5425-0897-0

I. 做… II. 吕… III. 人生哲学—通俗读物—哈萨克语
(中国少数民族语言) IV. B821-4

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2006)第 014635 号

总策划: 努尔泰
策 划: 努尔泰
责任编辑: 赛力克
责任校对: 赛力克
封面美术字: 夏 坎

做人要有“心机” (哈文)

吕叔春 编 库谢尔拜、古丽加孜、拉扎提、早熟西、玛迪娜、叶尔太 译

伊犁人民出版社出版发行

(奎屯市北京西路 28 号 邮政编码 833200)

新疆新华书店经销

伊犁人民出版社印刷厂印刷

850×1168 毫米 32 开本 11.25 印张

2006 年 3 月第 1 版 2006 年 3 月第 1 次印刷

印数: 1—3000 册

ISBN7-5425-0897-0

定价: 18.00 元

باس جوبالاۋشى: نۇرتاي قياسبەك ۇلى
جوبالاۋشى: نۇرتاي قياسبەك ۇلى
جاۋاپتى رەداكتور: سەرىك قاۋىمباي ۇلى
جاۋاپتى كوررەكتور: سەرىك قاۋىمباي ۇلى
مۇقباداعى كوركەم جازۋ: شاكەن بوكتاي ۇلى

ادام بولۇدىڭ «ايلاسى»

ئەلە خالىق باسپاسى باستىرىپ تاراتتى
(كۈنىنىڭ قالاسى بېيجىڭ باتىس كوشەسى 28-اۋلا)
پوچتا نومۇرى: 833200
شىنجاڭ شىنخۇا كىتاپ دۈكەنىدە ساتىلدى
ئەلە خالىق باسپاسى باسپا زاۋودىدا باسلىدى
فورماتى: 850×1168 1/32 باسپا تاباغى: 11.25
2006-جىل 3-اي 1-باسپاسى 2006-جىل 3-اي 1-باسلىۋى
تىراجى: 1-3000

ISBN7-5425-0897-0

باغاسى: 18.00 يۋان

العى ءسوز

ءپانى دۇنيەدە ءترى جۇرگەن ادامنىڭ شاڭخراى شالقپ، دارىنى تاسىپ تۇرسا دا، ءومىر ءسۇرۇ ونەرىن بىلمەسە، اىتىرسە، از دا بولسا «ايلالى» بولماسا، ەشتەڭگە دە قولى جەتپەيدى.

ادام «ايلالى» بولۇ كەرەك، مۇنىڭ ءوزى ادامشلىق تۇرالى عىلىم. ءبىز تىرشلىك ەتىپ وتىرعان العاشقى قاۋىمدىق قوعام دا، جاننات تا ەمەس، مۇنىڭ ءوزى ءبىز قوعامنان، جۇرتتان قول ۇزە المايمىز دەگەن ءسوز. سوندىقتان، قايتكەندە جۇرت جىلى قابىلدايتىن، قاستەرلەيتىن، ىستەگەن ءسىڭ وڭعا باسىپ وتىراتىن، وتباسى بەرەكەلى، دوستارى كوپ ادام بولۇعا بولادى دەگەن ماسەلە — بارلىق ادام ءسوزسىز ويلاناتىن ماسەلە. ىستەستەرمەن، دوستارمەن، ءۇي ىشىندە گىلەرمەن قارىم-قانىناستى ويداعىداي شەشىپ، ءوزىنىڭ بارلىق قىمىل-ارەكەتىن، ءسوز-لەبىزىن، رەنىش-قۋانىشىن جۇرت جاقتىراتىن بولۇ، جۇرتقا كوڭىلدىلىك باعىشتاۋ، ءوز قابىلەتىن جۇرت موينىدايتىن بولۇ ءۇشىن «ايلالى» بولۇ قاچەت. ادام بولۇ قىيىن دەپ ماڭايمىزداعىلار كۇرسىنىپ جۇرەدى. راس، ادام بولۇ قىيىن، ءىراق، ادام بولۇدىڭ كەيىىرەۋلەرگە وڭاي، كەيىىرەۋلەرگە قىيىن بولاتىنى قالاي؟ مۇنىڭ سەبەبى سول، وڭاي دەپ قارايتىندار «ايلالى»، ال، قىيىن دەپ قارايتىندار ادام بولۇدىڭ جولى جونىندە وي جۇگىرتىپ جاتپايدى، وعان نەمقۇرايدى قارايدى.

بارعان سايبىن كۇردەلى بولىپ بارا جاتقان مىنا قوعامدا ويداعىداي ءومىر ءسۇرۇ، دامۇ ءۇشىن ەڭ الدىمەن ادام بولۇدىڭ

مازمۇنى

الغى ۋە سوز 1

ۋە بىرىنشى تاراۋ ادام تىم مومىن بولسا بولمايدى، لايىھىنىدا
جاساندىلىق كورسەتە ۋە بىلۋى كەرەك 1

1. ادام تىم مومىن بولسا بولمايدى، مونتانىسى ۋە بىلۋى،
الداي ۋە بىلۋى كەرەك 1
2. ادامنىڭ پىسىق بولغانى جاقسى، ۋە بىراق، تىم اسىرىپ
جىبەرسە بولمايدى 5
3. سىرىك نىشىغە بولسىن، ۋە نىشىغى جارىپ بارا جاتسا
دا سىرتقا شىعارما 8
4. ۋە بىر بارماغىڭ نىشىغە بولسىن، كورىنىستە
مىقتىسىنىبا، نىشىغە كەمە جاتسىن 10
5. اقمىلدى بول، ۋە بىراق، شەشۋى كەزدە اقماق تا بولا
ۋە بىل 12
6. اسىمىڭ شى تۇسكەندە قۇانسىڭ دا لەپىرمە ... 15
7. شاكەندەن ساقىتانۋ ۋە شىن سىر ۋە شىن تەرەڭدە
ساقىتاۋ كەرەك 19
8. «ارتىقىلىقتى» جاۋىپ، «كەمشىلىكتى» كورسەتىپ،
باسقالاتۇدىڭ باقتالاستىق كوڭىلىن قاناعاتاندىر 21
9. قۇانسىڭ مەن اشۇنىڭ الپەتىڭنەن كورىنبەسىن 24

كەكىنشى تاراۋ بارلىق نىستە مۇمكىندىك قالىدىر، ادام بولۇ
ۋە شىن ارتىن وىلا 28

1. ۋەزىڭ جاراتپاعاندى وزگەگە زورلاپ تاڭبا 28

2. ۇستامدى، نەجەمدى بول، تارتىپكە قىعاشتىق
جاساما..... 32
3. تالعامم ءتىپتى جاقسى بولسىن دەسەڭ ۋاقتشا جول
بەرە ءبىل 34
4. استامسۇدان اۋلاق بول، قاچەتتى كەزدە اتاق-ابرويىدى
دا ازداپ قۇربان ەت 36
5. ءوز قاتەلىگىڭدى مويىنداساڭ، تولپ جاتقان
اۋرەشلىكتەن امان قالاسىڭ 40
6. جاقسىلار ءبىرىن-ءبىرى سوزبەن جارالاماس ... 44
7. پالەدەن ماشىق قاشىپ قۇتلىپتى 46
8. قارىم قاتىناستا ارالق ساقىتاي ءبىل 48
9. اسرا سىلتەي كورمە، ازدا بولسا مۇمكىندىك بەرە
ءبىل 51

ءۇشىنىشى تاراۋ سوزدى تۇبەگەيلى كەسەتسىپ تاستاعان
بولمايدى، پالەنىڭ ۇلكەنى تىلدەن 55

1. اخعارماي سويلەگەن اۋىرماي ولەدى 55
2. اۋزىڭدى باعىپ، ايتپاۋعا ءتىستى سوزدى الباتى
ايتپا 60
3. ۇندەمەي قويۋ — تويتارس جاساۋدىڭ ەڭ جاقسى
ءتاسىلى 61
4. قىسىر كەڭەس ۇستىندە اقساقتى تىڭداي، وتىرىكتى
شىنداي سوق پا 64
5. قالجىڭ ايتىپ ازىلدەگەندە دوستىڭدى مۇقالت پا..... 66
6. ادام بولۋدىڭ تراگەدىياسى — اۋىز جۇزىندەگى
جەڭىس 68
7. جاقسى سوز — جارم بىرىس 71

8. داۋ قاتەلىكتەردى ارىلتپايدى، قايتا وشتىكتى ورىشتە
 تۈسەدى 73
9. ابائىسزدا اۋزىنغان شىعپ كەتكەن سوزگە دەرەزىندە
 تۈزەتۈ بەر 76
10. ەكى ۇداي سۇراۋعا ەكى ءۇشتى جاۋاپ بەر 81
11. بەتكە مافتاعان ءسوزدى تىنچدا، ءبراق، وعان
 سەنبە 83

ءتورتىنشى تاراۋ وزىنچە جاساعان جاقسىلىعك بولسىن،
 ءتس قاققان ادام بول، جىلپوس بولما 87

1. ەلگە قاستىق سايلاما، سستەگەن قاستىعك الدىنغان
 شىعادى 87
2. ءتس قاققان ادام بول، جىلپوس بولما 90
3. ءوزىنچى مورالمن سومداپ، وزىنچە دە، وزگەگە دە
 مەيرلى بول 94
4. ەرشىكەشتىك سستەگەننەن اقىلدىلىق كورسەتكەننىڭ
 ارتىق 98
5. ەلگە قۇرمەت ەتكەننىڭ—وزىنچە قۇرمەت ەتكەننىڭ 100
6. كەڭ بولساڭ كەم بولمايسىڭ 103
7. باسقارعا قىزمەت ەتۈ ومىردەگى ماقساتنىڭ
 بولسىن 107
8. وتباسىنىڭ بەرەكەسى جۇمساق «اىلا» 109
9. دوستاسساڭ دوستاس، جاۋلاسىپا 112
10. ءمارت ازامات ءار كىسىنىڭ بوپىنداى جاقسىلىقتى
 جەبەيدى، جاماندىقتى ەلمەيدى 117

بەسىنشى تاراۋ ادام بولام دەسەڭ كوڭىلىڭ ءار كەز جاي
 بولسىن — كەڭ بولساڭ كەم بولمايسىڭ 121

1. ءومىردى قولدان قىبىنداىپ ۇدىڭ ءجونى جوق 121

2. بارلىق ۋىستى كەڭ كوڭىلمەن قارسى ال ... 124
3. كوپىرمەلىكتەن مىڭ ساقتان..... 130
4. سالقىن سوزگە سابىرلى كوڭىل كەرەك 133
5. نقتيارسىز كوندىمباي بولۇدان مىڭ ساقتان ... 135
6. الجاسقاننىڭ دا ايبى جوق 137
7. مۇرات بولسا كەۋدەڭدە مىقان اعاشىن دا تاباسىڭ 141
8. قاناعات قىلساڭ كوڭىلىڭ سەيدىن 144
9. «شەگىنىۋ» دە ۋبىر ۋرلى بەلسەندى كوڭىل
قالى 147
10. ۋمىتتىڭ ۋزىلمەگەنى يگى 150
11. جاقسى نىەت كوڭىلى جاي قىلار 153

التىنشى تاراۋ تورتكىل مەنەن دوڭگەلەكتىڭ جايىن بىلە
 ۋجۇر: ەشتەڭە جوقتان پالە بزەدەپ تۇرتىنبە، كەلگىلىك كەلسە
 كورسپ ال 156

1. تۈزە ۋبىل، ۋبىراق، ماعىناسىز كومپىس بولما 157
2. «بولمايدى» دەۋگە باتىم بول، بىرەۋدى رەنجىتەر
- بولساڭ دا ۋزىڭدى سورلات پا 159
3. نازىكتىكىپەن قايسارلىقتى قايسىستىر، جولبارستىڭ دا
جونىنان سىپاۋ تۇك ەمەس 164
4. تانىسى ادامدارىڭمەن ساۋدا جاساس پا 168
5. شاكەنەمەن اراڭدى اشپ سۋىس پا 171
6. قولدان كەلسە جاۋىڭدى دا سۋپە ۋبىل 173
7. اق نىەتتى وتىرىكتىڭ ۋوزى ساپ التىن 177
8. الباتى جاۋاپكەرشلىك ارقالاي بەرمە 182
9. سىكە قىر، ادام بولماق قا سىر كەرەك 187
10. وتكىر بول، ۋبىراق، بىلگىشىنىپ كەت پە 191

11. اۋىرمالىق كەلسە باسغا، قاسقاىىپ تۇرىپ قارسى
 ال 194
12. ءجوندى بىلمەك، ادام بولماق قا پرىنسىپ تىپتەن
 كەرەك 199

جەتىنشى تاراۋ ادام تىرلىكتە سي-قۇرمەت پەن تارتۋ-
 نارالعسىز جۇرمەيدى 203

1. تارتۋ-تارالى — ادامدار اراسىنداعى دانەكەر 203
2. سي-قۇرمەتتىڭ ۇلكەنى — كۇلمسىرەۋ 206
3. باسقارلار جاراتپايتىن جاعىمسىز ااداتتەردەن تىيلا
 ءبل! 210
4. باسقارلارعا ءيىلىپ تۇر، يىبا-نرەت كوپ جەردە يىگىلىك
 تە كوپ 217
5. باسقارلاردى سىلاپ اتاۋ ارقىلى كوڭىلىن تابا ءبل! 219
6. ءوزىڭدى وزگەلەردىڭ ەسىندە قالاتىنداي ەتىپ
 تانىستىر 224
7. باسقارلاردى بلتپاتپەن تانىستىر 227
8. ەبىن تاۋىپ تارتۋ ۇسىن 229
9. كەلسە-كەلمەس ساۋىق قۇرا بەرمەۋ كەرەك 230
10. الداۋسىراتىپ شالاعىلىق سىتەۋدەن ۇتىلماساڭ
 ۇتپايسىڭ 233
11. ءارقانداي سىتە اشۇعا ەمەس اقىلعا ەرىك بەر 236

سەگىزىنشى تاراۋ تىرلىكتە دوس قانجارىنان اباي بول 239

1. دوس تاپقان دا سەرگەك بول، دوسىڭنىڭ كوپتىگىنە
 قاراما، سەپتىگىنە قارا 239

- 2. دوستىققا تۈسكەن سىزاتتى بىرىقتىلىقىپەن جاماي
 ۲۴۴ ۲۴۴
- 3. ۋاقت — دوستىقتىڭ تارازىسى، دوستىغا ارحىيۇ
 تۇرعىزا ۲۴۷ 247
- 4. ەر مەن ايەل دوستىعى ۲ ساندى دە ۲ ماندى كەلەدى ... 251
- 5. دوستاردىڭ ۲ بىرىن-۲ بىرى تەجەمەگەنى، ۲ بىر-بىرىنە
 يەك سۈيەمەگەنى ۲ جون 235
- 6. ماحاببات پەن دوستىققا بىردەي قول جەتكىزۋگە
 بولادى 258
- 7. ۲ قاتنامداغى دوستاردى پارىقتاي جانە ولارمەن
 دوستاسا ۲ بىل 262
- 8. دوستاردى دارەجەگە ايرىۋ: «پايداللىرىن» ۲ بىرىنىشى
 ورىنغا قويۇ 267
- 9. ۲ مورالسز دوستىڭ بولغانىنان بولماعانى جاقسى 270
- 10. اياق استىنان جالبرىقتاعان دوستان ساققان 273
- 11. دوستىقتى سىننان وتكىزەتىن سىنتاس 276
- 12. دوستار ارا «ەرشكەشتىك سىتەمە» 278

توعىزىنىشى تاراۋ «جامىپاز» بولا ۲ بىل، سەنىمدى سەرىك
 283 283

- 1. تابىسقا جەتەمىن دەسەڭ سەرىنگىگە سۈيەن ،
 سەلبەستىكتەن سەلكەۋ شىعارما 283
- 2. باسەكەدە ەكى جاق تا جەڭسىن 286
- 3. توردى ەرتە جاپساڭ جاقسى بالىق اۋلايسىڭ 289
- 4. ارىپتەسىڭ مىقتى بولسىن 291
- 5. جان جارىڭدى قاعىس قالىتىرما 294
- 6. ۲ ۇش ۲ تۈرلى اداممەن سەلبەسۋگە بولمايدى 298

7. اتاق-ابرويدان تەڭ يىگىلىكتەن 303
 8. سەلبەسسەڭ سەلبەس، ۋىراق، جەڭىل-جەلپى سەنە
 سالما 307

ۋىننىشى تاراۋ ابرويعا اسىلماي، ارلى ادام بولعان

- جون 311

1. ەل كوڭىلىن تۇسنەمەن دەپ البارىندى بولما 311
 2. ەڭكەيەتن جەردە ەڭكەيە ۋىل 313
 3. باقاي قۇلىق سۇرىندىرمەي قويمايدى 319
 4. ازداپ زيان تارتساڭ نە بولپتى 323
 5. اسپەنسىگەن ادام بولماس 327
 6. سىرىڭدى ايتساڭ دا شىنىڭدى ايت پا 330
 7. ايلادا جاساپ، ايباردا كورسەتپ، ۋوز سىتەگەنن
 وزىنە سىتە 334
 8. تۇرلاۋسىزدىق كىنا ەمەس 339
 9. باس يەتن جەردە شالقاي ما 343

بىرىنشى تاراۋ

ادام تىم مومىن بولسا بولمايدى، ۋوز لايىغىندا
جاساندىلىق كورسەتە بىلگەنى ۋجون

ادام تىم مومىن بولسا بولمايدى، ۋوز لايىغىندا جاساندىلىق
كوسەتە بىلگەنى ۋجون.

امال-ايلادان جۇرداي ادامدا ۋستامدىلىق عانا مەس، تابىسقا
جەتۋ نىيەتى بولمايدى دا، كورنىستە زيان تارتىپ، كومەسكىدە
رەنشىكە باتىپ، تۇمسىققا جەپ، ۋومىر بويى ەڭسە كوتەرە الماي
وتەدى.

ۋوزىڭدى قورعاغىڭ، جەتىلدىرگىڭ كەلسە، وندا ايلالى
بولۇڭ كەرەك.

1. ادام تىم مومىن بولسا بولمايدى، مونتانىسى
بىلۋى، الداى بىلۋى كەرەك

مومىندىقتىڭ ۋوزى قاتە مەس، باستى ۋتۋيىن —
قوعامدىق قارىم-قاتىناس كۇردەلى، قوعامدا تابان تىرەپ
تۇرامىن دەسەڭ، الداپ-اربالۇدان ساقتانۇ ۋۇشنى جاساندىلىق
كورسەتە بىلۋىڭ كەرەك.

كورەر كوزگە اتقاۋ بولعان ۋجون عوي، بىراق، ارجاعىندا
ۋوز كەرەگىنە جاراپتىن امال-ايلاسى بولماسادا بولمايدى.
جۇڭگونىڭ ەرتە زامانى ۇلكەن فىلوسوفى شۇنزى ادام
سىپاتى تۇرالى بىلاي دەگەن: «ادامنىڭ تەگى جاۋنز، ونىڭ

زىگىلىكى جالغان». بۇل سۆزدىكى ماعناسى: ادامنىڭ تىلەگى، نىگى بولپ كورنسى، ونسى سولاي كورنىۋىگە تىرىسقانى، ادامنىڭ سىپاتى، اسلى جاۋىز دەگەن سۆز. ادام جاۋىز دەيتىن بۇل ايگىلى نازاريا «ايلاگەر» بولۇ، ۇشىن ۇز لايىغىنشا ۇزىن بۇركەمەلەۋ، كەرەك دەگەندى دە ەسكەرتەدى.

ادام تەگى نىگى مە، الدە جاۋىز با دەگەندى بىر-ەكى اۋىز سوزبەن تۇسىندىرۋىگە كەلمەيدى. بىراق، رەال ومىردە، ادامدارمەن قارىم-قاتىناس جاساعاندا، شىنىندا ابايلاۋ، ساقىتانا، سايلانا، جۇرۇ كەرەك. وىتپەسەڭ، ەس ناسىرعا شاپقاندا، ساقىتانام دەسەڭ دە قاپى قالاسىڭ.

جاي ادامدار اسقان ايلاكەرلەردى ياعنى ۇشىنا شىققان الاياقتاردى جاقىتىرمايدى. الايدا، رەال قوعامدا الداپ-ارباۋشىلار تولپ جاتىر. ۇلكەنى مەملەكەتتەر ارا تالاس-تارتىستاردان، كىشىسى جەكە ادامدار اراسىنداى مۇددە قاقىتقىسىنا دەيىن الداپ-ارباۋلار بولماي، تۇرمايدى. سوندىقتان، باسقالاردى جولىسىز الداپ-اربايتىنداردى پاسىق دەگەنشە، الدانىپ زىيان شەككەندەردى وتە مومىن، وتە اڭقاۋ دەگەن ەجون.

ەومىر دەگەنمىز، بىر قىرىنان قاراغاندا، سوعىس مايدانى. بۇل سوعىستا تىرى قالۇ ۇشىن، ەسوز جوق، بايىتى ەومىر تاسلى مەن پوزىتسىيا بولۇعا تىيس، سوندا عانا الدانباسىڭ، زىيان تارتپاسىڭ. ارىنە، باسقالاردى الداۋىڭنىڭ قاجەتى جوق، بىراق، قوعام كۇردەلى، قۇرۇلى قاقپان، اراندى وپپا كەز كەلگەن جەردەن كەزىگەدى، ابايلاپ، ساقىتانىپ جۇرمەسە بولمايدى. «قاستىق سايلاما، ساقىتىق سايلا» دەگەن ەسوز وسدان شىققان.

تاسباقانىڭ جاۋىنا كەزىككەندە قايتىپ قورعاناتىنن كورىپ پە دەڭىز؟ ادام باسىنان ۇستاماق بولعاندا، تاسباقا باسى مەن سىراقتارىن ساۋتىنىڭ شىنە تىعا قويادى دا، تاجىلماي جاتىپ

الادى. سونان كەيىن باسنىن ەپتەپ شىعارىپ، جان-جايىمىزغا قاراپ
اللىپ، جاۋى كەتكەن سولڭ بارىپ قوزعالادى. بالكىم، قويانىنىڭ
بۇركىتىنى تەبەتتىنى جوينىدەگى اڭگىمەنى ەستىگەن بولارسىز،
بۇركىتنىڭ كوزى قىراى بولغاندىقتان، زەڭگىر كوكتە ۇشىپ
ءجۇرىپ، جەر بەتىنىدەگى قويانىدى انىق كورە الادى، مۇنى
اڭعارغان قويان اسپاي-ساسپاي، بۇعىپ جانا قالادى دا، بۇركىت
سورعالاپ كەلىپ، تىرناقىتارىن تارىيتىپ بىلۋىگە اينالغاندا
قارعىپ تۇرىپ بۇركىتنى نىشتەن تەبەدى، بۇركىت باج ەتىپ،
قايتا ۇشىپ كەتەدى.

بۇل كەۋى دە جاراتىلىس دۇنيەسىنىدەگى جاي اڭگىمەلەر
ءارى ەكى ءتۇرلى قارىسى جاعىن جامساتۇ ارقىلى قولدانغان
ءومىر ءسۇرۋىنىڭ مىسالى. ادامدارنىڭ ءبارى دە قارىسلاستارىن
جەڭۋىدى ويلايدى، كۇش سالىستىرمالارى الشاق نەمەسە تەڭ
كەزدەردە قارىسى ءادىس-امال قولدانىپ، قارىسى جاعىن
الداپ-ارباپ، ءوز تورىنا تۇسىرەدى دە، ءوز ەركىنى
باعىندىرادى، بۇل كەزدە سەن اڭشى بولاسىڭ. قىسقاشى،
الداپ-اربۇدىنىڭ ءوزى ءتاسلىقويلىق.

ادام تەڭىزىنىدە الداپ-اربۇدان ايىق اللىپ جۇرە المايسىڭ.
الداپ-اربۇدىنىڭ ءوزى دە ءمورال ەرەجەسىنە قايشى قىلمىس
ەمەس. ءوزىڭنىڭ ءومىر سۇرۋىڭگە ءتىمىدى نارسەلەردىڭ بارلىعى
دا ورنىدى، اقلعا سىيمىدى. باتىستىڭ ءبىر بىلگىرى:
«بولمىستىڭ ءبارى دە اقلعا سىيمىدى» دەگەن ەكەن. بۇل
ءسوزدىڭ جانى بار. ءبىز بولمىس ەكەنبىز، وندا ءبىز ءومىر
سۇرۋىگە، جەتىلۋىگە اقىلمىز، بىزگە جاسالغان بارلىق قىسىم
جانە بولمىستى ايىق استى ەتۋدى قىلمىسى دەسە بولغانداي.

ونىڭ ۇستىنە، باسەكەنىڭ ەرەكشەلىگى دە الداپ-اربۇدىنىڭ
سوزسىزدىگىن بەلگىلەگەن، باسەكە ءبىزدى بايىپتى بولۇعا
ماجبۇرلەيدى، بارىمىزدەن ءوزىمىزدى وزەك ەتۋدى،

ماڭدايمىز چارقىراپ الدا ءجۇرۇدى ئالاپ ەتەدى، ويتپەگەندە،
ءومىردىڭ لەگى ءبىزدىڭ بەتىمىزگە قارامايدى.
الداپ-ارباۋدىڭ تۇرلەرى تولىپ جاتىر، مىنا بىرنەشەۋى
ۋەنى كەزدەسەدى:

ادامنىڭ السىزدىگىنەن پايدالانىپ، پايدامەن شرعالاۋ.
ادام — پايداكوس كەلەدى، ول پايدانىڭ ۇلكەننەدە،
كىشىسەندە قىزىعادى، ارينە، ول ءوزىنىڭ قۇنىن دا، قاتەردى
دە ويلاستىرادى. ءبىراق كوپ جاعدايدا قورىقپاي قاتەرگە
باسادى. مىنە، وسى كەز پايدا مەن اۋىزداندىرىپ شرعالاۋدىڭ
ەڭ ورايلى كەزى. شىعىستان دىبىس بەرىپ، باتىستان سوعىپ،
جالعان بەينە جاساۋ، بۇل ءادىس — قارسى جاقنىڭ العان حابارى
جۇمباق بولىپ تۇرعاندا قارسى جاققا قاساقانا بەرەتنى، الدايتىن
ينفورماتسىيا.

ارينە، بۇل جاۋ جاق ءۇشىن وڭاي قولعا تۇسىپەيتىن
ينفورماتسىيا بولۋى مۇمكىن نەمەسە ولار مۇنى ءدال سەنىمدى
جارامدى حابار دەپ بىلگەندىكى ءۇشىن ولارعا ساي كەلىپ وتىر.
مۇندا وتىرىكتى شىنداى، اقساقتى تىڭداى قىلۋ كەرەك، سوندا
بۇعان قۇلاي سەنەدى.

الدانعانىۋ جانە كولگىرسۋ دە وتە جاقسى تاكتىكا. اينىتپاي
الدامكوستىك سىتەسەڭ، كولگىرسۋدى كەلىستىرە السانڭ
قارسى جاقنىڭ تۇجىرىمىنا ايقىن كوز جەتكىزەسىڭ، جۇگىن
اۋىرلاتاسىڭ، سونىمەن قاتە تۇجىرىم جاساتىپ، ورعا
قۇلاتاسىڭ. قارسى جاقنىڭ مەيماناسىن تاسىتىپ،
سالعىرتتاندىراسىڭ؛ سونىمەن ءومىر ءسۇرۋدىڭ ۇتىمدى ورايىن
تاباسىڭ؛ سونىمەن بىرگە، قارسى جاقنىڭ وزىگە جاساعان
قىسىمىنان دا ارىلاسىڭ. ويتكەنى، ول ءوز اۋىرتپالغىنان
قۇتلىۋعا اسعادى، ال، الدانعانىۋ مەن كولگىرسۋ ولارعا
پىسخىكالىق جاققان سىلتاۋ بولادى.

2. ادامنىڭ پىسقى بولغانى جاقسى، ۋىراق تىم اسرىپ جىبەرسە بولمايدى

«قىزىل ساراي تۇسىندەگى» ۋاڭ شىفىڭ وتە پىسقى،
اپاسى مەن توركىنىنە ارقالانىپ، جوعارىداعىلاردى الداپ،
تومەندەگىلەردى جەلكەلەپ، ماڭاين تاسقاياقتاي قاعىستىرادى.
«جۇيرىككە دە ۋىراق تومار» دەمەكشى. اقىرى جۇرتقا جەك
كورىنىشتى بولپ، مۇڭعا باتىپ كوز جۇمادى. مۇنان ادامنىڭ
پىسقى بولماسا بولمايتىنن، ۋىراق، تىم اسرىپ جىبەرسەدە
بولمايتىندىن اڭغارۇعا بولادى.

ادام ۋوز ومىرىندە جوقتان وزگەگە جارماسپاۋى، ەلەمەۋگە
ۋىستى ۋىستى ەلەمەۋ، اقىلدى بولاتىن كەزدە اقىلدى بولۇى
كەرەك. «لۇي دۇان ۇلكەن سىتە جازا باسپايدى» دەگەن ۋسوز
بار، بۇل جاي سىتەردى كاپەرىنە الماعانىمەن، شەشۋى كەزدە
اسقان كەمەڭگەرلىك كورسەتەدى دەگەن ۋسوز. جۇڭگونىڭ ەرتە
زامانىندا وسىنداي سىرتى قوراش ۋىلىمپازدار تولپ جاتىر.
سۇڭ پاتشالىعى داۋىرىندەگى ۋازىر خان چى —
بايسالدىلىعىمەن اتى شىققان ادام، ول جۇرتقا كەشىرىمىشل بولۇ
دەپتىن ۋومىر ولشەمىن تۇتىنغان، ونى ەشكىم جۇرەكتى ەدى
دەپ كورگەن مەس، ۋىراق، مىنا ەكى سىتەگى ۋدانشىپاندىمىنا
تەڭ كەلتەن ەشكىم بولماعان. «اۋلىيەۋزىن كورسەتپەيدى»
دەگەن وسى شىعار. مۇنداي ماقۇلبايدان كىم ساقتانباق؟
سوندىقتان ول مىنا ەكى ۇلكەن ۋىستى داپىراسىز-اق تىندىرعان.
سۇڭ پاتشالىعىنىڭ پاتشاسى يىڭ زۇڭ كوز جۇما سالا
ۋازىرلەر خانزادانى ورنىنا وتىرعىزۇعا اسىعادى، خانزادا
كەلگەنشە يىڭ زۇڭنىڭ قولى تاغى جىبىر ەتە تۇسەدى. مۇنى
كورگەن ۋازىر زۇڭ گوڭلىياڭ شوشىپ كەتىپ مۇنى دەرەۋ